

důrazem na velkolepou reprezentaci a dominantní úspěšnost Karlovy vlády“. Veřejné vystavování korunovačních klenotů, „imitující středověké ukazování ostatků“, je spolu s nadnesenou oslavou panovníka připomínající středověké apologety bezděčnou repeticí Karlem zamýšlené i podporované sebereprezentace. Slibované kritické postřehy tak zazněly i v druhé části monografie. Tu lze doporučit nejen jako čtivý portrét velkého císaře, ale i jako vítané zamyšlení nad Karlovým státnickým dílem a jeho historickým hodnocením.

FRANTIŠEK ŠMAHEL

Ondřej SCHMIDT, *Jan z Moravy. Zapomenutý Lucemburk na aquilejském stolci*, Vyšehrad, Praha 2016 (= Velké postavy českých dějin 23)

280 s., ISBN 978-80-7429-741-0

Autor recenzované knihy náleží k nejmladší generaci medievistů. Historii absolvoval na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně a svůj zájem o pozdně středověké dějiny Itálie prohloubil studiem na univerzitě v Pise. Získal zde nejen nové zkušenosti, ale i přístup k u nás těžko dostupné literatuře a otevřel si cestu k bádání v příslušných archivech. Kniha, jež vychází z autorovy magisterské práce (2015), zaslouží pozornost hned z několika hledisek. Není jen zajímavou biografií málo známého Lucemburka, ale přináší též vhled do dění v severní Itálii v poslední čtvrtině 14. století a rozšiřuje představy o politickém obzoru vnuků krále Jana. Kniha je určena širšímu okruhu zájemců o historii, jak to odpovídá zaměření ediční řady Velké postavy českých dějin nakladatelství Vyšehrad, neztrácí však nic na vysoké odbornosti. Její cenu zvyšuje obdivuhodný rozsah zkoumaných pramenů, zvláště italské provenience, i způsob jejich využití a interpretace. Velkou devízou textu je také autorovo badatelské nadšení a okouzlení možnostmi bádání v italských archivech a knihovnách.

Zvolené téma autor rozvíjí ve třech hlavních liniích, které se vzájemně prolínají a doplňují. První z nich představuje identifikace ústředního hrdiny a jeho osudů v Čechách, dále jde o vyličení jeho působení v úřadu aquilejského patriarchy a o přiblížení neklidných poměrů v severní Itálii s ohledem na lucemburské angažmá. Výchozí autorovou tezí je zpochybnění v historiografické literatuře tradovaných osudů dvou „Janů“, synů moravského markraběte Jana Jindřicha. Jde o jeho levobočka, narozeného kolem roku 1346, a o jeho legitimního potomka, který přišel na svět zhruba o deset let později jako druhorozený syn z druhého manželství markraběte a bývá označován přízviskem Soběslav.¹ Problém nastává ve sledování jejich života

1) Lenka NEMRAVOVÁ, *Moravský markrabě Jan Jindřich a jeho manželka Markéta Opavská*, bakalářská práce obhájená na Ústavu českých dějin FF UK, Praha 2012, s. 38, na základě brněnských účtů předpokládá, že se Jan Soběslav narodil mezi únorem a dubnem roku 1357.

a kariéry v církevních službách. Dosud panovalo přesvědčení, že levoboček Jan získal vyšehradské proboštství a někdy kolem roku 1380–1381 zemřel. Markrabě Jan Soběslav měl žít dále, vzdát se svého podílu na markrabství a rozhodnout se pro církevní dráhu.² Podle dosavadního výkladu se stal litomyšlským biskupem, neúspěšně usiloval o olomoucký biskupský stolec, až nakonec získal aquilejský patriarchát.

Ondřej Schmidt přichází se zcela novou interpretací. Pečlivým rozborem torzálně zachovaných pramenů dospívá k závěru, že v naznačeném duchu si stávající dokumenty (i ty dnes nedochované) vyložil a patrně i přizpůsobil Tomáš Pešina z Čechorodu a jeho výklad pak přejali další badatelé. Autor knihy je přesvědčen, že smrt kolem roku 1381 zasáhla Jana Soběslava, byť přímý důkaz pro toto tvrzení není k dispozici. Spory o jeho dědictví mohly být tudíž příčinou prvního střetu mezi jeho bratry Joštem a Prokopem, jak předpokládá starší literatura, ovšem nikoliv proto, že na ně Jan Soběslav rezignoval, ale protože zemřel. Pro duchovní dráhu se nikdy nerozhodoval. V církevní kariéře tudíž mohl stoupat pouze levoboček Jan, až po aquilejský stolec (1387–1394), na němž ostatně nedávno seděl jiný královský levoboček, syn Jana Lucemburského Mikuláš (1350–1358). Patriarchát představoval pomyslnou bránu do Itálie, a proto Lucemburkové pečlivě střežili jeho obsazování, o čemž svědčí i dosazení patriarchy Markvarta z Randecku (1365–1381), jednoho ze stoupenců Karla IV.

Studii o problémech s identifikací patriarchy Jana z Moravy uveřejnil autor na stránkách Časopisu Matice moravské ještě před dokončením své diplomové práce.³ I v knize se však na více místech k tématu vrací, ve výkladu událostí i v historiografických reflexích. Nad postavením a kariérními možnostmi legitimizovaných nemanželských dětí z vyšších kruhů středověké společnosti se zamýšlí i v obecné rovině. Celý problém identity levobočka Jana neboli Jana z Moravy navíc předkládá v „Exkurzu 1“, v němž shrnuje již otištěné teze a prohlubuje pramennou argumentaci pro svůj objev. Je otázkou, jestli neměla být tato pasáž součástí textu, třeba v úspornější podobě a skloubena se zmínkami o identitě zkoumané osoby v ostatních kapitolách knihy. Rozhodně je pro snazší porozumění autorovým argumentům účelné přečíst si tento exkurz dříve než po závěrečném shrnutí, kam je zařazen. Jinak čtenář obtížně pochopí, proč autor tolik zdůrazňuje, že do Aquileje mohl odjet jedině levoboček Jana Jindřicha.

Ještě malou poznámku k identitě patriarchy Jana. Autor si dobře uvědomuje, že přes veškerý vzestup a uznávání jeho pokrevního svazku k moravským Lucemburkům nemohl být patriarcha Jan v žádné fázi svého života považován za moravského markraběte, proto se jeví pojmenování Jan z Moravy (již k roku 1368) logické. Nedovedu si však představit, jak mohl na své ražbě denáru použít moravskou orlici. Šlo o omyl, o nechtěnou záměnu za orlici patriarchátu? Že by razidlo vytvořil někdo z Janova „českého“ doprovodu?

2) Otcem přidělený díl majetku vyměnil za peníze a týdenní plat. Viz k tomu Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310–1423*, Praha 1999, s. 216–219.

3) Ondřej SCHMIDT, *Jan z Moravy, patriarcha aquilejský († 1394) a Jan Soběslav, markrabě moravský († cca 1381). Příspěvek k poznání genealogických vztahů lucemburské sekundogenitury*, Časopis Matice moravské 132, 2013, s. 25–41.

Dětská a mládenecká léta levobočka Jana nelze přesněji dokumentovat, jisté však je, že byl záhy určen pro duchovní stav. Aby mohl dosáhnout vyšších postů, bylo kvůli jeho nemanželskému původu nutné žádat kurii o příslušné dispenze, jež také během let 1357–1358 obdržel. Co se vzdělání týče, autor uvažuje o Janově studiu na některé církevní škole na Moravě a potencionálně o krátkodobém studiu na pražské univerzitě. V každém případě se v šedesátých letech dostal do užšího kontaktu s pražským dvorem Karla IV., s nímž absolvoval cestu do Říma v roce 1368.⁴ Jen na okraj: jako účastník této výpravy se vícekrát v edicích uvádí Jan Soběslav, ale šlo opravdu o tohoto markraběte, kterému v dané době nebylo více než jedenáct let?

Církevní kariéra levobočka Jana začala udělením vyšehradského proboštství a pokračovala v roce 1380 získáním biskupského stolce v Litomyšli (k jeho působení s. 47–61). Při líčení Janova neúspěšného pokusu o získání olomouckého biskupství (1387) autor podtrhuje zájem nevlastních bratří Jošta a Prokopa, kteří mohli ovlivnit jeho volbu kapitulou, ale nakonec museli ustoupit vůli krále Václava IV. prosazujícího na olomoucký stolec Mikuláše z Riesenburgu. Šlo zřejmě o pokus markrabat narušit tradiční sepjetí olomouckých biskupů s českými králi a získat z něj prospěch formou obročí pro osobu z vlastní rodiny. Jestliže v této chvíli již Jan Soběslav nežil, lze si představit, že prosazovali svého nevlastního bratra.

Nejrozsáhlejší část knihy zabírá vyličení působení Jana z Moravy na italské půdě. Po charakteristice poměrů v patriarchátu věnuje Ondřej Schmidt pozornost dramatickým okolnostem Janova jmenování papežem (listopad 1387) a zamýšlí se nad těžko zodpověditelnou otázkou důvodů jeho výběru. Potencionálního přímluvce ze strany Lucemburků oprávněně spatřuje ve Václavu IV., jehož římská jízda se stále ještě očekávala. Zajímavá je pasáž o poselstvech vyslaných z patriarchátu za Janem i králem Václavem IV. Už roztržitost těchto delegací odrážela spory, v nichž se celý region zmítal. Jednání s postulovaným patriarchou Janem klade autor na Moravu. Lze vystopovat, kde k setkání mohlo dojít? U Jošta v Brně, nebo na hradě v Modřicích, což by mělo oporu v Janově itineráři (s. 222)? Vzhledem k jeho torzovitosti je stejně dobře možné, že se vše odehrálo v Praze, kde byl v dubnu přítomen i Jošt, který figuroval v jednání s vyslanci padovského vládcy Francesca Carrary. Popsané události zapadaly do velmi vzrušeného dění kolem vyrovnání Zikmundových závazků vůči bratřím a bratrancům za pomoc v zápase o udržení uherské koruny, jež 22. května 1388 v Šintavě vyústily v zastavení Zikmundova Braniborska markrabatům Joštovi a Prokopovi. Joštova podpora staršího, nevlastního bratra, kterou autor na mnoha místech knihy předpokládá, zůstává dle mého soudu příliš hypotetická. V rozháraných vtazích mezi Lucemburky lze sice těžko hledat stabilní postoj kteréhokoliv z nich, ale větší smysl by mi dával zájem Václava IV. na zachování spojení s patriarchou Janem, byť projevy této přízně kolísaly a ztrácely na účinnosti. Jinými slovy, ani Václav nemohl svému bratranci pomoci řešit problémy v patriarchátu.

4) Jednoznačně je písemně doložen pouze v Římě 14. prosince 1368, a to jako „Jan z Moravy“, viz MVB III. *Acta Urbani V. (1362–70)*, Pragae 1944, s. 687, č. 1073.

Za velký přínos knihy považují detailní rozbor problémů, které Jana čekaly po převzetí úřadu. Ondřej Schmidt dobře vystihl složitě, stále se měnící a jen těžko uchopitelné poměry v jednotlivých regionech patriarchátu i zájmy jeho sousedů, zvláště Benátek a milánských Viscontiů. Se ctí též naplnil nelehký úkol hledat v této změti postoje patriarchy Jana a vůbec jeho osobnost. Vypořádat se přitom musel s prameny i tradicí zcela protikladného vyznění. Zatímco Cividale s patriarchou vycházelo dobře a ve své tradici si na něj uchovalo „světlou“ památku až úctu, jednoznačně negativní postoj vůči patriarchovi Janovi zaujalo především představenstvo města Udine a svůj odpor dovedlo až k jeho vraždě (1394). V paměti města Jan z Moravy zůstal jako patriarcha-tyran, jehož likvidace byla oprávněná. Vznik soupisu stížností proti Janovi (*Capitula contra patriarcham Johannem de Moravia*, edice dokumentu viz „Exkurs II“), bych si netroufala tak jednoznačně posunout před jeho zavraždění. Spíše se kloním ke staršímu názoru o apologetickém charakteru spisu, který vznikl po patriarchově smrti jako obhajoba města, jež sáhlo na život vysokého preláta a navíc svého svrchovaného pána.

Pro postižení vlády „cizince“ v neznámém prostoru, v mnoha ohledech zcela odlišném od dosavadních zkušeností ze zaalpských zemí, jsou mimořádně důležité – a obtížně dohledatelné – informace o osobách z Čech, které patriarchu doprovázely a staly se jeho rádci (Augustin Brněnský, sekretář Ondřej z Třeboně, maršálek Mikuláš z Bokůvky a další). Autor výstižně popsal i přezírání a nechuť až nenávisť k těmto „Němcům“ v italském prostředí, což ostatně pocítil již Jan Lucemburský či Karel IV. Kdybychom šli dále, výčitky vůči složení dvora i osočování ze špatné vlády zažíval o něco málo později markrabě Jošt v Braniborsku.⁵

Poslední, v pořadí šestou kapitolu tvoří pasáž nazvaná „Historická paměť“. Představuje ji účelný a propracovaný text, s patrným příděchem osobních prožitků a sympatického zaujetí (s. 151–176). V následujících, závěrečných úvahách autor rekapituluje a shrnuje pohled na osobnost Jana z Moravy, tj. levobočka markraběte Jana Jindřicha, jeho vládu v patriarchátu, jež byla poznamenána jeho původem, zkušenostmi i povahou, již se nevymykal z kruhu svých lucemburských příbuzných. Není mi zcela jasné, proč dva doplňující oddíly – rozbor identity Jana z Moravy a edice stížností Udinských proti patriarchovi – jsou pojmenovány jako exkurzy, zatímco za nimi následující „Itinerář Jana z Moravy“ jakékoliv označení ve vztahu k uspořádání knihy postrádá. Lepší by asi bylo ve všech třech případech hovořit o přílohách.

Knihy Ondřeje Schmidta je ve všech směrech přínosná a inspirující. Doplňuje obraz politického obzoru Lucemburků a dotýká se i jejich vzájemných vztahů v době, kdy ještě mezi nimi doznívala jistá soudržnost, či alespoň nepropukl otevřený boj. Za záslužné považuji rozšíření pohledu o italské záležitosti, z jejichž perspektivy je svým způsobem nepodstatné, o kterého Lucemburka ze vzdálené Moravy šlo.

LENKA BOBKOVÁ

5) Tak je pojímán v dobové braniborské kronice, viz *Die Aufzeichnungen des Engelbert Wusterwitz*, ed. Wolfgang RIBBE, Berlin 1973, s. 124ff.